ВПЛИВ НЕФОРМАЛЬНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ НА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ

THE IMPACT OF INFORMAL EMPLOYMENT ON THE FORMATION OF STATE BUDGET REVENUES IN UKRAINE

Щорічне виконання Зведеного бюджету України з дефіцитом зумовлює потребу у запозиченнях, що збільшує обсяг державного боргу країни. Недоотримання значної суми коштів до бюджетів різних рівнів провокується, насамперед, уникненням від сплати податків значною частиною потенційних платників. Метою статті є виявлення впливу неформальної зайнятості та несплати податків на недоотримання бюджетом значної суми податкових надходжень, визначення можливих наслідків цього явища та шляхів його мінімізації. Регулярне перевищення державних витрат над доходами знову загострило питання, чи ефективно використовує держава всі свої ресурси для наповнення бюджету. У статті на основі відкритих даних про кількість неформально працевлаштованих ми спробували оцінити втрати бюджету від недоотримання податку на доходи фізичних осіб саме із заробітної плати виходячи з кількості неформально працевлаштованих протягом 2014–2020 рр. та порівняти отримані результати з величиною дефіциту Зведеного бюджету України. Це дало змогу виявити можливість подолання бюджетного дефіциту за рахунок виведення з тіні доходів великої кількості неформально працевлаштованих працівників. Визначено, що подолання неформальної зайнятості та тіньової економіки загалом потребує не лише посилення контролю за підприємницькою діяльністю і сплатою податків, а й комплексу заходів стимулюючого непрямого впливу, що в середньостроковій перспективі можуть призвести до виходу економічних суб'єктів з тіні та легалізації їхніх доходів.

Ключові слова: зайнятість, податки, неформальна зайнятість, тіньова економіка, податок на доходи фізичних осіб, державний бюджет, бюджетний дефіцит.

Ежегодное выполнение Сводного бюджета Украины с дефицитом обуславливает необходимость в заимствованиях, что увеличивает объем государственного долга. Недополучение значительной суммы средств в бюджеты различных уровней провоцируется, прежде всего, укрытием от уплаты налогов значительной частью потенциальных плательщиков. Целью статьи является выявление влияния неформальной занятости и неуплаты налогов на недополучение бюджетом значительной суммы налоговых поступлений, определение возможных последствий этого явления и путей его минимизации. Регулярное превышение государственных расходов над доходами снова обострило вопрос, эффективно ли использует государство все свои ресурсы для наполнения бюджета. В статье на основе открытых данных о количестве неформально трудоустроенных мы попытались оценить потери бюджета от недополучения налога на доходы физических лиц именно с заработной платы исходя из количества неформально трудоустроенных в течение 2014–2020 гг. и сравнить полученные результаты с величиной дефицита Сводного бюджета Украины за аналогичный период. Определено, что преодоление неформальной занятости и теневой экономики в целом требует не только усиления контроля над предпринимательской деятельностью и уплатой налогов, но и комплекса мер стимулирующего косвенного воздействия, которые в среднесрочной перспективе могут привести к выходу экономических субъектов из тени и легализации их доходов.

Ключевые слова: занятость, налоги, неформальная занятость, теневая экономика, налог на доходы физических лиц, государственный бюджет, бюджетный дефицит.

УДК 336.2:338.1

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct53-23>

Рисін В.В.¹

д.е.н., професор кафедри фінансів
Національний університет
«Львівська політехніка»

Антошук І.А.²

студент
Національний університет
«Львівська політехніка»

Rysin Vitalii

Lviv Polytechnic National University

Antoshchuk Illia

Lviv Polytechnic National University

The annual execution of the Consolidated Budget of Ukraine with a deficit determines the need for borrowing and increases the country's public debt. Failure to receive a significant amount of funds in the budgets of different levels is provoked primarily by tax evasion by a significant part of potential taxpayers. This applies in particular to the personal income tax, the bulk of which comes from the collection of salaries of individuals. The purpose of the article is to identify the impact of informal employment and non-payment of taxes on the budget's shortfall of a significant amount of tax revenues, to determine the possible consequences of this phenomenon and ways to minimize it. 2020 increased Ukraine's Consolidated Budget deficit almost threefold compared to 2019. This increase in the budget deficit was due not only to the emergence of unplanned costs associated with the negative consequences of the pandemic, but also to a reduction in tax revenues due to the quarantine restrictions imposed by the authorities. The excess of government spending over revenue has once again exacerbated the question of whether the state uses all its resources efficiently to fill the budget. Of course, it is difficult to fully assess how much the Consolidated Budget loses revenue each year due to corruption, money laundering, the shadow economy and a number of other factors. However, in the article, based on open data on the number of informally employed, we tried to estimate the budget losses from personal income tax from wages, based on the number of informally employed during 2014–2020, and compare the results with the size of the Consolidated Budget deficit of Ukraine similar period. This allowed us to assess the possibility of overcoming the budget deficit by removing a large number of informally employed workers from the shadow of income. It is determined that shadow employment is only one of the many factors of budget revenue shortfalls, but overcoming it can significantly reduce the budget deficit. However, overcoming informal employment and the shadow economy in general requires not only increased control over business activities and the payment of taxes, but also a set of measures to stimulate indirect impact, which in the medium term may lead to economic entities out of the shadows and legalize their income.

Key words: employment, taxes, informal employment, shadow economy, personal income tax, state budget, budget deficit.

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2883-4563>

² ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2103-2162>

Постановка проблеми. У сучасних умовах питання несплати податкових надходжень до бюджетів різних державних рівнів є однією з найбільш важливих та першочергових проблем, яка постає перед органами влади, а також перед установами, котрі повинні контролювати своєчасність та повноту цих надходжень. Від податків залежить лівова частка формування дохідної частини всіх бюджетів. Несвоєчасна та неповна їх сплата може вести за собою низку наслідків, одним з яких є неспроможність покривати всі витрати, закладені у відповідному бюджеті. Сьогодні в Україні існує багато видів різних податків, і саме вони формують понад 90% усіх доходів Зведеного бюджету України. Найбільшу вагу податкових надходжень мають податок на додану вартість (ПДВ) та податок на доходи фізичних осіб (ПДФО). ПДФО є податком, який стягується з доходів, що отримують фізичні особи. Найбільшу частку цього податку займає стягнення із заробітної плати фізичних осіб. З огляду на діяльність тіньового сектору економіки країни та зумовлену цим неформальну зайнятість, слід констатувати, що значну частину податку бюджет недоотримує. З огляду на це, тривалий період часу в Україні актуальними залишаються питання впливу несплати ПДФО на доходи державного бюджету та бюджетний дефіцит.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінка проблеми недоотримання доходів до бюджету в Україні здійснюється у численних наукових працях багатьох українських учених. Питанням податкового контролю над несплатою податку на доходи фізичних осіб займалися К. Горбенко [1, с. 220–222], К. Пилипенко, Н. Карпенко [2, с. 153–171], Н. Дідківська [3, с. 39–44], Н. Котова [4, с. 77–84]. У наукових працях цих авторів йшлося про податковий контроль, що здійснюється на державному рівні, а саме контроль над сплатою таких податків і зборів, які стягуються із заробітної плати працівників, як податок на доходи фізичних осіб та єдиний соціальний внесок. Щодо неформальної зайнятості, то слід згадати публікації таких учених, як В. Костиця, Т. Бурлай [5, с. 7–34], О. Тищенко, В. Гельман [6, с. 402–403], Д. Ковальов [7, с. 13–14], Т. Кагановська [8, с. 8–17], Н. Варга [9, с. 23–27]. У їхніх працях було висвітлено основні засади формування і динаміки неформальної зайнятості в Україні за останні роки. Також було наведено перелік заходів, які здійснюються для врегулювання та вирішення цієї проблеми, органів та установ, що займаються контролем та регулюванням ринку праці в Україні.

Проблему негативного впливу дефіциту державного бюджету на економіку держави висвітлили у своїх наукових працях В. Дмитрів [10, с. 165–170], Л. Янів, О. Зінченко [11, с. 144–153], О. Петрушин [12, с. 102–105]. У їхніх працях було розглянуто питання бюджетного дефіциту, визначено перелік

шляхів для його подолання, а також низку причин, які спричиняють його появу. Слід зазначити, що події в Україні сьогодні розвиваються дуже динамічно, що напряду стосується трудової міграції працездатного населення за кордон, змін динаміки кількості безробітних, офіційно та неофіційно працевлаштованих. Також щороку за підсумками виконання Зведеного бюджету України ми бачимо різну величину його дефіциту, що спричинено багатьма чинниками. Однак перш за все можемо констатувати, що головною причиною недоотримання значної частини доходів до бюджету є приховування та несплата великої суми податків і зборів. Зазначене однаково стосується як великого бізнесу, так і дрібних підприємців та фізичних осіб. Без вирішення цієї проблеми говорити про економічне зростання України немає сенсу, тому питання виведення доходів із тіні і забезпечення рівних, соціально справедливих умов для платників податків потребує поглибленого дослідження. У цьому контексті важливо виявити, чи у вірному напрямі сьогодні розвивається податкова система і чи ефективними є дії влади щодо запобігання приховуванню та несплаті податків, зокрема податку на доходи фізичних осіб.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення тенденцій неформальної зайнятості в Україні протягом 2014–2020 рр., оцінка ступеня впливу неформальної зайнятості та несплати податків на недоотримання бюджетом податкових надходжень, а також виявлення потенційних резервів для зростання дохідної частини бюджету, що можуть виникнути внаслідок зменшення кількості зайнятих у тіньовому секторі економіки та ефективного запобігання уникненню від сплати податків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема пошуку місця праці, що забезпечувало б належний рівень офіційного доходу, сьогодні є однією з ключових на ринку праці не лише в Україні. Разом з офіційним працевлаштуванням людина отримує не меншу, ніж встановлено законодавчо, мінімальну заробітну плату, є соціально захищеною, адже багато роботодавців надають пакет особистого страхування своїм працівникам. Також до переваг офіційного працевлаштування можна віднести сплату роботодавцем єдиного соціального внеску, що напряду впливає на страховий стаж працівника, сплату податків та зборів до бюджету (податок на доходи фізичних осіб (18%) та військовий збір (1,5%)), а також низку інших переваг. Однак не завжди ці переваги є вигідними тій чи іншій стороні, і, таким чином, часто саме питання сплати податків стає головним чинником, котрий впливає на вибір між офіційним працевлаштуванням чи приналежністю до тіньового сектору економіки, який в Україні, на жаль, займає досить вагому питому вагу. Неофіційне

працевлаштування позбавляє бюджет від значної частини податкових надходжень. Воно також спричиняє низку інших негативних наслідків, серед яких відсутність страхового стажу у працівників через несплату єдиного соціального внеску; неможливість отримати соціальний пакет, а з боку держави до мінусів можна віднести неспроможність правдиво оцінити масштаб розвитку економіки та відсутність можливості регулювати її частину, котра перебуває у тіні; зменшення доходів бюджету, що призводить до виникнення його дефіциту і зумовлює потребу держави у борговому фінансуванні витрат, що, своєю чергою, тягне за собою ще більше негативних наслідків. Таким чином, можна зрозуміти, що недоотримання податкових надходжень до бюджету – це лише поверхнева проблема, за якою криються набагато складніші наслідки.

Для того щоб оцінити, який же вплив має неофіційне працевлаштування на доходність бюджету, та визначити, яка динаміка спостерігалася за останні шість років, проведемо аналіз ринку праці в Україні на основі даних статистики про ринок праці в країні. Для аналізу будемо використовувати дані про осіб з вікової категорії від 15 до 70 років. Для початку необхідно дослідити загальну динаміку робочої сили протягом досліджуваного періоду. До робочої сили віднесемо сумарну кількість працевлаштованих, безробітних і неофіційно працевлаштованих у відповідній віковій категорії (рис. 1). Як бачимо з рис. 1, динаміка робочої сили протягом 2014–2020 рр. була спадною, що пояснюється передусім трудовою міграцією. Бачимо, що чисельність працевлаштованих найбільш стрімко зменшилася у 2015 р., що можна пов'язати з наслідками економічної кризи 2014 р. та окупацією частини території країни. Надалі цей

показник змінювався з не надто великими коливаннями і непостійною динамікою. Щодо кількості безробітних, то їхня кількість також зменшувалася протягом усього періоду, однак у 2020 р. знову бачимо зростання їх чисельності, проте незначне. Для нашого дослідження найбільше значення має показник кількості неформально працевлаштованих.

Стосовно динаміки цього показника, то вона була спадною від початку досліджуваного періоду, і з 2014 до 2020 р. кількість неофіційно працевлаштованих в Україні зменшилася на 1 220 тис осіб. Розглядаючи питання зміни динаміки кожної із цих груп населення, не варто забувати про факт трудової міграції українців за кордон, яка за останні роки набула чималого розмаху. Структура та динаміка економічно активного населення, беззаперечно, зазнали змін внаслідок значного відтоку робочої сили з нашої держави. Тож більшою мірою трудовими мігрантами є ті люди, котрі повинні були б відноситися до економічно активного населення і входити до складу працевлаштованих, таким чином, наповнювати бюджет податками. Тому вплив трудової міграції на ці процеси є беззаперечним.

Для визначення ролі фізичних осіб у формуванні доходів державного бюджету необхідно проаналізувати динаміку сплаченого податку на доходи фізичних осіб. Досліджуючи вплив і взаємозв'язок кількості працевлаштованих і суми податкових надходжень, потрібно також урахувати, що ПДФО формується не лише з відрахувань із заробітної плати працівників. Відрахування надходять також від фізичних осіб за результатами річного декларування, надходження сум реструктурованої заборгованості зі сплати ПДФО, на доходи фізичних осіб із доходу у вигляді процентів, на доходи

Рис. 1. Динаміка основних показників робочої сили у віковій категорії 15–70 років в Україні протягом 2014–2020 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [13]

фізичних осіб від оподаткування пенсійних виплат або щомісячного довічного грошового утримання та ін. Проте частина податку, отримана саме із заробітної плати, є все ж найбільшою. У табл. 1 відобразимо надходження річних сум податку на доходи фізичних осіб у Зведеному бюджеті України, питому вагу ПДФО із заробітної плати у загальній структурі надходжень цього податку, а також із суми щорічних відрахувань ПДФО, які припадають на одного офіційно працевлаштованого.

Як бачимо, динаміка надходжень ПДФО мала зростаючу тенденцію, що пояснюється передусім зростанням середньої заробітної плати під впливом інфляції. Щодо частки ПДФО від заробітної плати у загальній структурі ПДФО, то можна сказати, що найвище значення цього показника було у 2019 р., коли досягло рівня 91%. Річна сума ПДФО, що припадає на одну офіційно працевлаштовану особу, також збільшувалася під впливом трьох чинників: зменшення кількості офіційно працевлаштованих, збільшення величини бази оподаткування та зміни ставки ПДФО протягом досліджуваного періоду. Спробуємо визначити суму недоотримання податку на доходи фізичних осіб, використовуючи дані про кількість неформально зайнятих та річну суму ПДФО, що припадала на одну офіційно працевлаштовану особу. Порівняємо ці дані з дефіцитом Зведеного бюджету у кожному році. Результати розрахунків відображено на рис. 2.

Із наведених даних можемо зробити висновок, що динаміка недоотримання податку на доходи фізичних осіб мала зростаючий характер протягом 2014–2020 рр. Насамперед зростаюча динаміка цього показника пов'язана зі збільшенням середньої заробітної плати, яка формує ці податкові надходження. Оскільки з рис. 1 ми бачили, що кількість неформально працевлаштованих протягом 2014–2020 рр. постійно знижувалася, то збільшення недоотримання ПДФО від заробітної плати було спричинено насамперед зростаючою динамікою суми цього податку, що припадає на одного офіційно працевлаштованого. Як бачимо з даного рисунка, у деяких роках частина недоотриманого ПДФО досить суттєво могла б зменшити дефіцит

Зведеного бюджету, особливо добре це видно у 2017 р., коли недоотримання ПДФО становило 81% від бюджетного дефіциту, у 2018 р. – 59%, у 2019 р. – 62%. У ці роки бюджетний дефіцит можна було б скоротити більше ніж на половину за умов офіційного працевлаштування осіб, які були на той час задіяні на підприємствах неформального сектору економіки, або найманих робітників, які працюють на неформальних робочих місцях офіційного сектору. Для таких осіб відсутній будь-який соціальний захист, можливість щорічної оплачуваної відпустки, соціального страхування. Окрім того, із заробітної плати таких працівників не сплачується єдиний соціальний внесок, що збільшує дефіцит Пенсійного фонду України через недоотримання ним значної суми доходів. Знову ж таки бачимо, що неофіційне працевлаштування призводить до негативних наслідків не лише з погляду недоотримання значної суми доходів у бюджет, а й тягне за собою низку інших причинно-наслідкових зв'язків, які негативно позначаються як на самих працівниках і захисті їхніх прав, так і на економічній ситуації в державі у цілому. Ці цифри показують нам лише зареєстровані Державною службою статистики дані про неофіційно працевлаштованих осіб віком від 15 до 70 років. Вони не включають осіб, які працевлаштовані офіційно, однак приховують частину свого щомісячного доходу від оподаткування, таким чином, для прикладу, сплачуючи ПДФО лише з мінімальної заробітної плати, фіксуючи цю зарплату як офіційну, що встановлена трудовим договором, а решту коштів отримуючи «у конверті». На жаль, ця практика є досить поширеною в Україні, оскільки роботодавці також не зацікавлені у внесенні повної заробітної плати в офіційний трудовий договір. По-перше, через те, що після відрахування ПДФО та військового збору виплата працівнику буде зменшена на більшу величину, таким чином, не кожен працівник буде зацікавлений у такому її розмірі, тому роботодавець може стати менш конкурентоспроможним на ринку праці. З іншого боку, підвищивши заробітну плату настільки, щоб задовольняти потребу робітників, роботодавець нестиме більші витрати на її виплату і щоб підтримувати рівень

Таблиця 1

Динаміка надходження податку на доходи фізичних осіб протягом 2014–2020 рр.

Показники	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Надходження ПДФО, млн грн	75202,9	99983,2	138781,8	185686,1	229900,6	275458,	295107,3
Надходження ПДФО від заробітної плати, млн грн	64674,5	72987,7	105474,2	148548,9	186219,5	250667,2	265595,4
Частка ПДФО від заробітної плати у загальній структурі надходжень ПДФО, %	86	73	76	80	81	91	90
Сума ПДФО, що припадає на 1 офіційно працевлаштовану особу, грн	3578.46	4438.78	6479.99	9194.43	11381.98	15120.20	16599.06

Джерело: розроблено авторами за даними [14; 15]

Рис. 2. Динаміка недоотримання ПДФО від заробітної плати та дефіциту зведеного бюджету України протягом 2014–2020 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [13; 16]

прибутковості буде змушений підвищувати ціни на послуги чи товари, які надають у тій чи іншій галузі, де працевлаштований робітник. Зі збільшенням цін на кінцевий продукт утрачається вже конкурентоспроможність самого продукту. Таким чином, це замкнуте коло не дає можливість левовій частці роботодавців одночасно задовольняти потреби споживачів кінцевих продуктів та працівників, чия праця задіяна у виготовленні продукції чи наданні певного виду послуг.

За оцінками експертів, держава щороку втрачає близько 170 млрд грн за рахунок ненадходження податку на доходи фізичних осіб та єдиного соціального внеску [17]. Виходячи з того, що база оподаткування цими зборами є однаковою, а ставки ПДФО та ЄСВ становлять 18% та 22% відповідно, можна визначити, що частка недоотримання ПДФО від суми 170 млрд грн становитиме 76,5 млрд грн. Таким чином, спираючись на ці дані, можна зрозуміти, що, подолавши проблему неофіційного працевлаштування та виплати частини зарплати «у конвертах» навіть частково, можна було б покривати дефіцит Зведеного державного бюджету і не вдаватися до зовнішніх запозичень від міжнародних фінансових організацій.

Висновки з проведеного дослідження.

У ході дослідження виявлено, що неформальна зайнятість і, як наслідок, недоотримання податкових надходжень до бюджету тривалий час мають вагомий вплив на українську економіку. Уникнення від сплати податків генерує низку інших не менш негативних наслідків. Незважаючи на значні переваги від офіційного працевлаштування, велика частина працівників і роботодавців усе одно вибирає варіант тіньового працевлаштування. Для

роботодавців це можливість не сплачувати єдиний соціальний внесок, а також зацікавлювати працівників вищою заробітною платою, з якої не вираховуються податок на доходи фізичних осіб та військовий збір. Із боку робітників головною перевагою неофіційного працевлаштування є більше сума чистої заробітної плати, яку вони отримуватимуть. Така «взаємовигідна» співпраця роботодавців та найманих працівників передовсім призводить до неможливості реально оцінити потужність економіки, точну кількість безробітних та працевлаштованих, а також доходи тих громадян, чия заробітна плата не фіксується офіційно. Таким чином, за офіційними даними особа може бути безробітною або офіційна частина доходу може бути набагато меншою від тієї, що вона отримує реально. Через це державний бюджет несе додаткові витрати, наприклад на виплати або субсидії малозабезпеченим громадянам. Ще одним негативним наслідком можна назвати ненадходження коштів Пенсійного фонду України, що поглиблює його кризовий стан та призводить до серйозних загроз щодо пенсійних виплат у середньостроковій перспективі. Наявність неофіційного працевлаштування не лише позбавляє Зведений бюджет від податку на доходи фізичних осіб та військового збору, а й забезпечує несплату єдиного соціального внеску, який є головним компонентом наповнення бюджету ПФУ. Третім важливим негативним наслідком неофіційного працевлаштування та виплати так званої «сірої» зарплати для держави та економіки є втрата бюджетом значної частини своїх потенційних доходів. Як було визначено раніше, через недоотримання ПДФО лише від осіб, котрі працюють неофіційно, Зведений

бюджет міг би покривати більшу частину свого дефіциту протягом 2017–2019 рр. У 2020 р. ця частка була б меншою через суттєве збільшення дефіциту Зведеного бюджету, викликаного негативними наслідками пандемії. Водночас якщо врахувати приховані доходи громадян, котрі реально отримують вищу заробітну плату, ніж ту, яка закріплена трудовим договором, то відсоток покриття бюджетного дефіциту міг би бути значно більшим.

Сьогодні існує багато ланок економіки, котрі могли би приносити більше надходжень до бюджету, якби не перебували у тіні. Це і фіктивні збитки державних підприємств, і кошти, котрі виводяться з країни в офшори, і незаконне видобування корисних копалин, і корупція під час державних закупівель тощо. Однак вага тіньової зайнятості у цьому переліку є однією з найбільших. Тому перспективами для розвитку державної економіки можна назвати: створення сприятливих умов для роботодавців, котрим вигідно буде встановлювати високий рівень офіційної заробітної плати задля уникнення від ухилення від сплати податків та зборів; посилення нагляду податкових органів та інших установ, що повинні здійснювати контроль над неформально зайнятими; збільшення кількості офіційних робочих місць, тобто виведення значної частини підприємств з тіні, що, своєю чергою, дасть змогу легалізувати доходи працівників. Саме тому вивчення шляхів поліпшення інфраструктури на ринку праці в Україні є вкрай важливим, адже боргове фінансування бюджетного дефіциту призводитиме до ще більших витрат у майбутньому через необхідність повернення усіх позик разом із нарахованими відсотками. Тож питання вдосконалення умов на ринку праці в Україні задля наповнення бюджету залишається невирішеним та актуальним, і це може стати темою подальших досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Горбенко К.С. Податковий контроль нарахування та сплати ПДФО. *Актуальні проблеми обліково-аналітичного забезпечення суб'єктів господарювання в умовах сталого розвитку*. 2019. № 5. С. 220–222.
2. Карпенко Н.Г., Пилипенко К.А. Податковий контроль за розрахунками з бюджетом за податком на доходи фізичних осіб. *Актуальні питання сучасної економічної науки* : колективна монографія / за ред. В.І. Аранчій, Л.О. Дорогань-Писаренко. Полтава : Симон, 2018. С. 153–170.
3. Дідківська Н.А. Організація податкового контролю з розрахунків за податком на доходи фізичних осіб в Україні. *Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня Навчально-наукового інституту обліку, аналізу та аудиту Університету ДФС України* : у 3-х ч. Ч. 2. Ірпінь, 2019. № 3. С. 39–44.
4. Котова Н.В. Формування обліку, оподаткування, контролю нарахування та сплати ЄСВ та ПДФО із заробітної плати працівників та розрахунок

податкового навантаження : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 071 «Облік і оподаткування». Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 143 с.

5. Костриця В.І., Бурлай Т.В. Неформальна та атипова зайнятість як «нова нормальність» у світі та Україні. *Економіка в умовах сучасних трансформацій*. 2019. № 1. С. 7–34.

6. Тищенко О.С., Гельман В.М. Неформальна зайнятість в Україні. *Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях»*. 2017. № 12. С. 402–403.

7. Ковальов Д.В. Основні тенденції розвитку неформальної зайнятості в Україні. *Агросвіт*. 2019. № 13–14. С. 17–22.

8. Кагановська Т. Адміністративно-правові заходи запобігання неформальній зайнятості в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2019. Вип. 27. С. 8–17.

9. Варга Н.І. Неформальна зайнятість населення: підходи до розуміння і визначення. *Грані*. 2017. № 20(6). С. 23–27.

10. Дмитрів В.І. Ризики дефіциту державного бюджету для економіки країни. *Вісник ХНТУ*. 2020. № 3(74). С. 166–170.

11. Янів Л.М., Зінченко О.А. Проблеми дефіциту державного бюджету України і шляхи їх розв'язання. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Менеджмент інновацій»*. 2016. Вип. 6. С. 144–153.

12. Петрушин О.О. Визначення обсягу інвестицій, необхідних для покриття дефіциту бюджету за рахунок непрямого оподаткування. *Держава та регіони*. 2020. № 3(114). Ч. 2. С. 102–105.

13. Державна служба статистики України. Статистична інформація. Ринок Праці. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.03.2021).

14. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Державний бюджет: попередні бюджети. URL: <https://mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення: 10.03.2021).

15. Міністерство фінансів України. Доходи зведеного бюджету за січень-вересень 2020 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/zvit_1_3kv_сайт.pdf (дата звернення: 10.03.2021).

16. Офіційний сайт МінФін. Зведений бюджет України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/> (дата звернення: 10.03.2021).

17. Фінанси. Україна втрачає \$6 мільярдів на рік через тіньову зайнятість. *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/10363263-ukrajina-vtrachaye-6-milyardiv-na-rik-cherez-tinovu-zaynyatist-ekspert.html> (дата звернення: 10.03.2021).

REFERENCES:

1. Horbenko K.S. (2019) Podatkovyj kontrolj narahuvannja ta splaty PDFO [Tax control of accrual and payment of personal income tax]. *Proceedings of the Aktualni problemy oblikovo-analitychnogho zabezpechennja sub'ektiv ghospodarjuvannja v umovakh stalogho rozvytku* (Ukraine, Rivne, April 17, 2019), Rivne: Nacionalnij universytet vognogho ghospodarstva ta pryrodokorystuvannja, pp. 220–222.

2. Karpenko N.H., Pylypenko K.A. (2018) Podatkovyj kontrolj za rozrakhunkamy z bjudzhetoj na podatkom na dokhody fizychnykh osib [Tax control of calculations with the budget for personal income tax]. *Aktualni pytannia suchasnoi ekonomichnoi nauky* [Topical issues of modern economic science]. Poltava: PSAA, pp. 153–171.
3. Didkivska N.A. (2019) Orghanizacija podatkovogho kontrolju z rozrakhunkiv za podatkom na dokhody fizychnykh osib v Ukraini [Organization of tax control for calculations of personal income tax in Ukraine]. *Zbirnyk statej zdobuvachiv vyshhoji osvity drughogo (maghisterskogo) rivnja Navchaljno-naukovogho instytutu obliku, analizu ta audytu Universytetu DFS Ukrainy*, vol. 2, pp. 39–44.
4. Kotova N.V. (2020) *Formuvannia obliku, opodatkovannia, kontroliu narakhuvannia ta splaty YeSV ta PDFO iz zarobitnoi platy pratsivnykiv ta rozrakhunok podatkovoho navantazhennia* [Formation of accounting, taxation, control of accrual and payment of SSC and PIT from employees' salaries and calculation of tax burden] (Master Thesis), Zaporizhzhia. ZNU.
5. Kostytsia V.I., Burlai T.V. (2019) Neformalna ta atypova zainiatist yak "nova normalnist" u sviti ta Ukraini [Informal and atypical employment as a "new normality" in the world and in Ukraine]. *Economy in the conditions of modern transformations*, no. 1, pp. 7–34.
6. Tyshchenko O.S., Helman V.M. (2017) Neformalna zainiatist v Ukraini. [Informal employment in Ukraine]. *Proceedings of the Challenges and Prospects for the Development of the New Economy at the World, State and Regional Levels: XII International Scientific and Practical Conference* (Ukraine, Zaporizhzhia, October 26–27, 2017), Zaporizhzhia: ZNU, pp. 402–403.
7. Kovalov D.V. (2019) Osnovni tendentsii rozvytku neformalnoi zainiatosti v Ukraini [The main trends in informal employment in Ukraine]. *Agrosvit*, no. 13–14, pp. 17–22.
8. Kahanovska T. (2019) Administratyvno-pravovi zakhody zapobihannia neformalnii zainiatosti v Ukraini [Administrative and legal measures to prevent informal employment in Ukraine]. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: "Law"*, vol. 27, pp. 8–17.
9. Varha N.I. (2017) Neformalna zainiatist naselen-nya: pidkhody do rozuminnia i vyznachennia [Informal employment of the population: approaches to understanding and definition]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, vol. 20, no. 6(146), pp. 23–27.
10. Dmytriv V.I. (2020) Ryzyky defitsytu derzhavnoho biudzhetu dla ekonomiky krainy [Risks of state budget deficit for the economy]. *Visnyk KhNTU*, no. 3(74), pp. 166–170.
11. Yaniv L.M., Zinchenko O.A. (2016) Problemy defitsytu derzhavnoho biudzhetu Ukrainy i shliakhy yikh rozviazannia [Problems of the state budget deficit of Ukraine and ways to solve them]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriya: Menedzhment innovatsii*, vol. 6, pp. 144–153.
12. Petrushyn O.O. (2020) Vyznachennia obsi-ahu investysii, neobkhidnykh dla pokryttia defitsytu biudzhetu za rakhunok nepriamoho opodatkovannia [Determining the amount of investment needed to cover the budget deficit through indirect taxation]. *State and regions*, vol. 2, no. 3(114), pp. 102–105.
13. State Statistics Service of Ukraine (2021) Statistical information. Labor market. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 10 March 2021).
14. Ministry of Finance of Ukraine (2021) State budget: previous budgets. Available at: <https://mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (accessed 10 March 2021).
15. Ministry of Finance of Ukraine (2020) Consolidated budget revenues for January–September 2020. Available at: https://mof.gov.ua/storage/files/zvit_1_3kv_сайт.pdf (accessed 10 March 2021).
16. Ministry of Finance of Ukraine (2021) Consolidated budget of Ukraine. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/> (accessed 10 March 2021).
17. Information agency "UNIAN". Finances (2021) Ukraina vtrachaie \$6 miliardiv na rik cherez tinovu zainiatist [Ukraine loses \$ 6 billion a year due to shadow employment]. Available at: <https://www.unian.ua/economics/finance/10363263-ukrajinavtrachaye-6-milyar-div-na-rik-cherez-tinovu-zaynyatist-ekspert.html> (accessed 10 March 2021).